

TAMGAÇ ULUĞ BUĞRA HAN

(ö. 496/1103)

**Doğu Karahanlı hükümdarı
(1069-1103).**

Ebû Ali Tamgaç (Tavgaç, Tafgaç) Uluğ Buğra Han Hasan, Doğu Karahanlılar'dan Arslan Karahan Süleyman'ın oğlu olup 462 (1069) yılında Balasagun, Kâşgar ve Hoten'i kardeşi Tuğrul Karahan Yûsuf'un elinden alarak Doğu Karahanlılar'ın başına geçti. İbnü'l-Esîr, Tamgaç Uluğ Buğra Han'dan Buğra Han Hârun diye bahseder ve onun yirmi dokuz yıl (1074-1103) hüküm sürdükten sonra vefat ettiğini belirtir (*el-Kâmil*, IX, 236). Bu sebeple bazı araştırmalarda Tamgaç Han'ın hakanlık yılları için farklı tarihler verilir (*İA*, VI, 261, 265; *DİA*, XXIV, 408). Ancak yeni araştırmalarda elde edilen bazı belgeler ve Yûsuf Has Hâcib'in *Kutadgu Bilig*'i kendisine ithaf ettiği tarih dikkate alınarak onun 1069-1103 yılları arasında hükümdarlık yaptığı ileri sürülmektedir (Hunkan, s. 399-400).

Tamgaç Han, adına basılan sikkelerden anlaşıldığına göre egemenlik alanını 481'de (1088) Taraz'ı da (Talas) içine alacak şekilde genişletti. Fakat özellikle ulemâ ile hânedan mensupları arasındaki çatışmalar Selçuklular'ın Mâverâünnehir'e müdahalesine yol açtı. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Mâverâünnehir'e gelerek Batı Karahanlılar'ı hâkimiyeti altına aldı. Tamgaç Han, Özkent'e kadar gelmiş olan Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkıp onu metbû hükümdar olarak tanımak zorunda kaldı (482/1089). Bir süre sonra Semerkant'ta Çiğiller'den Aynüddeve'nin başını çektiği bir isyan çıktı. İsyana karşılar arasında Tamgaç Han'ın kardeşi Atbaşı hâkimi Yâkub Tegin de vardı. Bunun üzerine Sultan Melikşah Semerkant'a geri döndü ve Özkent'e kadar âsileri takip etti. Zor durumda kalan Yâkub Tegin, Kâşgar'a kardeşi Tamgaç Han'a sığındı. Ancak Tamgaç Han, Sultan Melikşah'a teslim etmek üzere kardeşini oğlunun nezâretinde göndermek zorunda kaldı. Yolda bir kalede Yâkub Tegin'in gözlerine mil çekileceği sırada Kâşân Kalesi hâkimi Tuğrul b. Yinal Tegin'in büyük bir ordu ile Kâşgar'da Tamgaç Han'ı mağlûp ettiği ve onu esir alıp saltanatına son verdiği haberi gelince Yâkub Tegin serbest bırakıldı. Bu gelişmeler karşısında Sultan Melikşah, emîrlerinden Tâcülmülk'ü Yâkub Tegin ile aralarındaki ilişkileri düzeltmekle görevlendirdi. Varılan anlaşmaya göre Yâkub Tegin, Tuğrul b. Yinal Tegin'in ülkeyi işgal etmesine

engel olacaktı. Sonuçta Yâkub Tegin, Tuğrul b. Yinal Tegin'i Kâşgar'dan uzaklaştırmayı başardı (482/1089 [?]). Tuğrul Mâverâünnehir'de hâkimiyet mücadelesini sürdürürken tekrar tahta çıkan Tamgaç Han'ın otoritesi zayıflamıştı. Nitekim son gelişmelerden yararlanmak isteyen Savcıoğlu adlı bir kişi, Tamgaç Han'la aralarındaki anlaşmayı bozarak 30.000 süvari ile Kâşgar önlerine kadar geldi. Hazırlıksız yakalanan Tamgaç Han, bu zor durumdan Keşen (Kusen, Kuça) şehrinin hâkiminin oğlu ve Tarım hâkimi Hızır Bey'den aldığı yardımla kurtulabildi.

“el-Hâkânü'l-ecel es-seyyid el-melikü'l-müeyyed nâsîrül-hak ve'd-dîn el-muzaffer el-mansûr izzüddin müşeyyidüddevletî'l-kâhire ve burhânü'l-milleti'l-bâhire ve kehfü'l-ümme'ti't-tâhire gyâsü'l-müslimîn melikü'l-meşrik ve's-Sîn” unvan ve lakaplarıyla anılan Tamgaç Uluğ Buğra Han (Barthold, I [1925], s. 223) 496 (1103) yılında vefat etti ve yerine oğlu Arslan Han Ahmed geçti. Tamgaç Han dönemi, siyasal olaylardan çok bilimsel gelişmeler ve bilim adamlarının bıraktığı kıymetli eserlerle hatırlanmaktadır. Yûsuf Has Hâcib'in Hâkâniye Türkçesi ile kaleme aldığı ve Tamgaç Uluğ Buğra Han'a ithaf ettiği *Kutadgu Bilig* bu dönemin en meşhur eserlerindedir. *Dîvânü lügâti't-Türk*'ün yazarı Kâşgarlı Mahmud da Tamgaç Han'ın yeğenidir. Ebû'l-Fütûh Abdülgâfir (Abdülgaffâr) b. Hüseyin el-Almaî'nin, yaşadığı Kâşgar'ın tarihi açısından büyük önem taşıyan eseri *Târîhu Kâşgar* bu dönemde kaleme alınmıştır. Aynı müellifin *Mu'cemü's-şü'yûh* adlı bir eseri daha vardır. Bu arada Ebû Zeyd Hibetullah b. Muhammed et-Taberî, *Bâhnâme* adlı eserini Tamgaç Han'ın oğlu Togan Tegin Ebû'l-Muzaffer Me'mûn'a ithaf etmiştir. Tamgaç Han'ın ilmi teşvik edip ulemâya itibar göstermesi onun ülkesini bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bundan dolayı Batı Karahanlı ülkesinde takibata uğrayan muhalif ulemâdan pek çoğu Tamgaç Han'ın himayesine girmiştir. Bunlardan Şemsüleimme es-Serahsî, hayatının sonuna doğru Batı Karahanlı Hükümdarı Şemsülmülk Nasr tarafından hapsedilmiş, hapisten kurtulunca Fergana'ya kaçıp Tamgaç Han'a sığınmış ve sarayda büyük ilgi görmüştür (İbn Kutluboğa, s. 52-53). Yarım kalan Haneffî fikhına dair önemli eseri *el-Mebsûtu*'u onun sarayında tamamlamıştır. Semerkantlı fakih Ebû Muhammed Mes'ûd b. Mahmûd b. Ahmed el-Harakânî de Kâşgar'a gelmiş ve Tamgaç Han'ın himayesine mazhar olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'âni, *el-Ensâb*, V, 89; X, 310; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özeydin), IX, 236; X, 155-156; Avfi, *Cevâmi'u'l-hikâyât ve levâmi'u'r-ri-vâyât* (nşr. V. V. Barthold, *Turkestan v epoxu Mongol' skago naşestviya* içinde), Petersburg 1898, I, 94-97; Cemâl-i Karşî, *Mülhakâtü's-Surâh* (nşr. V. V. Barthold, a.e. içinde), I, 130; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 52-53; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 119-122; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981, s. 16, 19; B. D. Koçnev, “Svod Nadpisey na Karahanidskih Monetah: Antroponimi i Titulatura (Çast 2)”, *Vostoçnoe İstoriçeskoe İstoriçnikovedenne i Spetsialnie Distsipliny Vipusk 5*, Moskova 1997, s. 288, nr. 1344; Ömer Soner Hunkan, *Türk Hakanlığı, Karahanlılar (766-1212)*, İstanbul 2007, s. 399-404; V. V. Barthold, “Kutadgu Bilig'in Zikrettiği Buğra Han Kimdir?”, *TM*, I (1925), s. 221-226; O. Pritsak, “Karahanlılar”, *İA*, VI, 261, 265; Reşid Rahmeti Arat, “Kutadgu Bilig”, a.e., VI, 1038; R. Dankoff, “Yûsuf Khâşş Hâjib”, *EI*² (İng.), XI, 359-360; Abdülkerim Özeydin, “Karahanlılar”, *DİA*, XXIV, 408; Muhammed Hamîdullah, “Serahsî, Şemsüleimme”, *DİA*, XXXVI, 545.

ÖMER SONER HUNKAN

TAMIŞVAR

(bk. TIMIŞVAR).

TA'MİYE

(bk. MUAMMA; TARİH DÜŞÜRME).

TA'N

(bk. SÖVME).

TA'N

(الطنع)

Râvinin adâlet veya zabt sıfatını ortadan kaldıran kusurlarını ifade etmek üzere kullanılan temel eleştiri noktaları.

Sözlükte “mızrakla vurmak; sözle ayıplamak” anlamlarındaki ta'n hadis terimi olarak “adâlet ve zabt sıfatlarından birini veya her ikisini tam anlamıyla taşımadığını söyleyerek râviyi tenkit etmek” mânasında kullanılmaktadır. Hadis âimleri, ilk dönemlerden itibaren hadisleri nakleden râvilerin durumunu araştırmaya önem vermiş, kusurlu veya za'f sahibi buldukları râvileri belli tabirlerle değerlendirmeye tâbi tutmuştu. Terminolojinin henüz yerleşmediği ilk dönemlerde bu değerlendirmeler terimler yerine daha çok cümlelerle anla-

tlmiştir. Şu'be b. Haccâc, ta'n edilecek râvilerden söz ederken tanınan râvilerden kendilerinin bilmediği hadisler rivayet eden, galatı çok olan, yalanla itham edilen, hatalı olduğunda görüş birliğine varıldığı halde kendini hatalı görmeyen, hatasından vazgeçmeyen kimselere işaret eder ve bunların rivayetlerinin terkedilmesi gerektiğini belirtir. İmam Mâlik dört kişiden hadis yazılamayacağını söylemiş, bunların bayağı davranışlarıyla bilinen sefih, bid'atçı, ne rivayet ettiğini bilmeyen sâlih kimse ile Resûlullah'ın hadislerinde yalan söyleyen râvi olduğunu kaydetmiştir. Abdullah b. Mübârek galatı çok olup hatasından dönmeyen râviden, yalancıdan, bid'atçıdan ve hadisi iyi ezberleyemediği halde hâfızasından rivayet eden kimselerden hadis rivayet edilemeyeceğini bildirmiştir. İmam Müslim şiddetli ihtilâf, fâhiş hata, hıfz ve itkân sahibi olmama gibi ta'n sebeplerine işaret ettikten sonra hadis ehlinin çoğu tarafından müttehem kabul edilenlerle rivayetlerinde çokça münker ve galat görülen kimselerden hadis nakletmediğini belirtmiştir ("Muḥaddime", I, 5-6). Tirmizî *el-Câmi'u's-şâhih*'inin ille bahsinde ta'n noktalarından bid'at, gaflet ve sû'ül-hıfzdan bahsetmiş; İbn Ebû Hâtim gaflet, vehim, sehiv, galat, ihtilât, sû'ül-hıfz, yalan söyleme ve yalan hadis uydurma gibi ta'n noktalarına temas etmiştir (*el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 5-10). İbn Hibbân konuyu daha kapsamlı biçimde ele almış ve ta'n sebeplerini şu şekilde sıralamıştır: Değişik çevrelerin değişik sebeplerle hadis uydurması, sâlih ve âbid kimselerin mürsel hadisi merfû, müsnedi mevkuf rivayet edecek ve isnadları değiştirecek kadar gaflet içinde olması, bazı râvilerin hayatlarının son dönemlerinde ihtilâta, bazılarının telkine mâruz kalmaları ve bu telkinler doğrultusunda hadis rivayet edebilmeleri, hadis ehli olmayan bazı râvilerin bilmeden yalan nakilde bulunmaları, haberleri ve isnadları değiştirmeleri, kendilerinden hadis duymadıkları halde tedlîs yaparak bazı şeyhlerden hadis nakletmeleri, kitaplarını kaybedince hâfızalarından rivayet etmeleri ve çeşitli hatalara düşmeleri; ayrıca râvinin rivayetinde çokça hata yapması, yaptığı hataları bilmesine rağmen hatasında ısrar etmesi, adâlet tanımı dışında kalacak derecede fık içinde bulunması, müdellis olması, benimsediği fırkaya davet eden bid'atçı olması. Hâkim en-Nisâbü'rî ve Hatîb el-Bağdâdî de usûl-i hadîse dair eserlerinde ta'n sebeplerine geniş yer vermişlerdir (*el-Medḥal fi 'ilmi'l-hadîs*, s. 25-43; *el-Kifâye*, s. 101-161).

Hadis usulünde birçok ta'n sebebi bulunmakla birlikte bunlar on başlık altında toplanmıştır. Sonradan "metâin-i aşere" diye anılan ve ta'n edilen râviye "mat'ünün fih" denilen ta'n sebeplerini İbn Hacer el-Askalânî kusurun derecesine göre şöyle sıralamaktadır: **A) Adâlet** sıfatıyla ilgili olanlar. **1.** Kizbû'r-râvî. Râvinin kasten hadis uydurup bunu Hz. Peygamber'e isnat etmesidir. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis mevzû olup reddedilir. **2.** İttihâmü'r-râvî bi'l-kizb. Hz. Peygamber adına hadis uydurduğu bilinmemekle birlikte râvinin günlük hayatında yalan söyleyen biri olarak tanınmasıdır. Bu râvinin rivayette de yalan söyleyebileceği düşüncesiyle rivayeti terkedilir. **3.** Fisku'r-râvî. Râvinin büyük günah işleme, haramlara dalma gibi davranışlarda bulunmasıdır. Hareketlerinde isyanı taatinden fazla olan, fiskını açığa vurmaktan çekinmeyen ve bu sebeple adâlet vasfını kaybeden râvinin naklettiği hadis münker sayılıp reddedilir. **4.** Bid'atü'r-râvî. Râvinin bid'at ehli fırkalardan birine mensup olması veya onların görüşlerini benimsemesidir. Bid'at sahibini bazan küfre, bazan fıska düşürür. Fıska düşen bid'at sahibi râvinin rivayetini mutlak şekilde reddedenler bulunduğu gibi mezhebi lehine yalancılığı helâl saymayan bid'atçıların rivayetlerini kabul edenler de vardır. Mezhebinin propagandasını yapmayanların rivayetleri kabul edilmiş, mezhebinin lehine propaganda yapanların rivayeti reddedilmiştir. **5.** Cehâletü'r-râvî. Râvinin şahsının veya cerh ve ta'dil bakımından durumunun bilinmemesidir. Hadis rivayetiyle bilinmeyen, tek bir râvisi olan, dolayısıyla tanınmayan kimseye "mechûlü'l-ayn", kendisinden iki veya daha fazla kimse rivayet ettiği halde hakkında cerh ve ta'dille ilgili bir hüküm verilemeyen kimseye de "mechûlü'l-hâl" denir. Mechûlü'l-hâl râvinin rivayetini kabul ve reddedenler bulunduğu gibi cerh veya ta'dil şeklindeki iki ihtimale göre durumu açığa çıkıncaya kadar bekleyenler de vardır. Râvinin, kendisinden hadis rivayet ettiği şeyhinin ismini vermeyip "ahberenî fülânün, ahberenî racülün, ahberenî şeyhun" demesi de meçhul râvi kapsamına girer.

B) Zabt sıfatıyla ilgili olanlar. **1.** Fuḥşü'l-galat. Râvinin hâfıza zayıflığı, bilgisizliği, Arap dilinde yetersizliği, rivayette dikkatsizliği, fiziksel veya psikolojik kusuru, olumsuz çevre şartları, rivayeti yanlış anlaması gibi sebeplerle farkında olmadan birçok defa hataya düşmesidir. Çok hata yapan ve hataları ağır basan râvinin hadisi münker sayılır. Ayrıca hatası açıkça ortaya çık-

tığı halde inat edip hatasından vazgeçmeyen râvinin rivayetlerinin terkedileceği belirtilmiştir. **2.** Gaflet. Râvinin ezberleyerek veya yazarak hocasından aldığı hadisi dikkatsizliği yahut dalgınlığı yüzünden hatalı rivayet etmesi, başkalarının telkinine açık olması ve rivayetini kendisine telkin edildiği gibi değiştirmesi, hadisi dinlerken veya naklederken gevşeklik göstermesidir. Rivayetinde zabt sıfatını yok edecek kadar gaflete düşen râvinin hadisi de münker sayılır. Gafleti çok olmadığı halde bazı rivayetlerinde telkine mâruz kalan râvilerin sadece bu rivayetleri terkedilir. **3.** Vehim. Râvinin rivayet kurallarını bilmemesi yüzünden hadisi yanlış rivayet etmesidir. Bu rivayet mürsel veya münkatî olan bir hadisin mevzûl, mevzûl bir hadisin mürsel, merfû bir hadisin mevkuf şeklinde rivayet edilmesi yahut sika râvilerle zayıfların birbirine karıştırılması gibi isnadlarda olabileceği gibi bir hadisin metninin diğeriyle karıştırılmasından dolayı metinde de gerçekleşebilir. Vehmine sıkça rastlanan râvinin tek başına rivayet ettiği hadisler hüccet olarak kullanılmaz ve rivayetleri terkedilir. **4.** Sû'ül-hıfz. Râvinin tabii ya da ârızî sebeplerle mâruz kaldığı hâfıza bozukluğu yüzünden hatalarının doğruları kadar veya daha fazla olması halidir. Birincisi, hâfızasının bozukluğu sebebiyle sika râvilere aykırı rivayetlerin ortaya çıkmasına sebep olur ve böyle hadisler ittifakla reddedilir. İkincisi bunama, yaşlılık, hastalık, körlük gibi ârızî sebeplerle ortaya çıkan hâfıza bozukluğundan kaynaklanan hatalara yol açar. Ârızî durumun ne zaman meydana geldiğinin belirlenmesi halinde o dönemde ve sonrasında nakledilen rivayetler reddedilir, belirlemediği takdirde beklenir. **5.** Muhâlefetü's-sikât. Zayıf bir râvinin sika râvilere, sika bir râvinin kendinden daha sika olan râvilerin rivayetine aykırı hadis rivayet etmesidir. Bunların birincisine "münker", ikincisine "şâz" denir. Muhâlefet isnadda görülebileceği gibi metinde de görülebilir. Bu durum idrâc, râviyi değiştirme, isimleri karıştırma, yeni bir isnad uydurma, tashîf ve tahrîf, kalb, ızdırab vb. birçok sebepten kaynaklanabilir. Ortaya çıkan muhâlefet şekline göre râvinin ve rivayetinin durumu değişirse de bu tür hadisler genellikle zayıf kabul edilir. Hadiste imam sayılan, adâleti sabit olan, tezkiye edenleri cerhedenlerden fazla bulunan kimseler hakkında ileri sürülen herhangi bir ta'n veya cerh geçerli değildir. Yine sebebi müphem olan bir ta'n kabul edilemeyeceği gibi sebebi açıklanmış olsa da ictihâdî bir duruma bağlı olan ta'n, ay-

rica taassubu ve husumetiyle bilinen ve ya kendileri ta'n edilen kimselerin ileri sürdüğü ta'n kabul edilmez. Aralarında nefret ve haset olabileceği gerekçesiyle çağdaş olan kimselerin birbiri hakkındaki ta'nı da muteber değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 127-128; *Lisânü'l-'Arab*, "çan" md.; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 5-10; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 62-95; Hâkim en-Nisâbü'rî, *Ma'rifetü 'ulûmi'l-hadis*, Beyrut 1980, s. 52-53, 62; a.mlf., *el-Medhal fi 'ilmi'l-hadis* (nşr. J. Robson), London 1953, s. 25-43; Hatib el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, Haydarâbâd 1357, s. 101-161; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Kahire 1987, I, 7-35; Sübkî, *Kâ'ide fi'l-cerh ve't-ta'dil* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Kahire 1398/1978, s. 9-10; İbn Hacer el-Askalânî, *Nüzhetu'n-nazar fi tauzîhi Nuḥbeti'l-fiker* (nşr. Nüreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 84-86; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 102-105, 352-353, 415-425; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 271-327, 396; Fârûk Hamâde, *el-Menhecû'l-İslâmî fi'l-cerh ve't-ta'dil*, Rabat 1989, s. 258-291; Talât Koçyigit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 257-259, 461; Ermin Aşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, İstanbul 1997, s. 110-139; İsmail L. Çakan, *Hadis Usûlü*, İstanbul 2001, s. 93-96.

BÜNYAMİN ERUL

TANÂHÎ, Mahmûd Muhammed

(محمود محمد الطنّاحي)

Mahmûd b. Muhammed
et-Tanâhî el-Mısırî
(1935-1999)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
eğitimci, yazar ve nâşir.

Mısır'ın Menûfiye şehrinde doğdu. Sekiz yaşında iken Kahire'ye gitti. Hıfzını tamamladıktan sonra Ezher bünyesindeki liseden mezun oldu (1958). Ardından Kahire Üniversitesi Dârü'lulûm Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1962). Aynı fakültede, İbn Mu'tî'nin nahiv görüşü ve *el-Fuşûlü'l-hamsûn* adlı eseriyle ilgili yüksek lisansını (1972) ve İbnü's-Şecerî'nin *el-Emâli'n-nahviyye*'sini neşre hazırlayarak doktorasını (1978) tamamladı. Çalışma hayatına Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'ne bağlı Ma'hedü'd-dirâsâti'l-Arabiyye'de asistan olarak başladı. İki yıl sonra Câmîatü'd-düveli'l-Arabiyye'ye bağlı Ma'hedü'l-mahtûtâti'l-Arabiyye'ye uzman sıfatıyla tayin edildi (1965). 1978 yılında Mekke'deki Kral Abdülazîz Üniversitesi Şeriat Fakültesi ed-Dirâsâtü'l-ulyâ el-Arabiyye'de (şimdiki Ümmülkurâ Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi) doçentliğe getirildi. 1989'da bu görevinden istifa ederek Mısır'a döndü. 1991'de Kahire Üniversitesi'nin

ed-Dirâsâtü'l-Arabiyyetü'l-İslâmiyye Fakültesi'ne doçent tayin edildi. 1995 yılında profesörlüğe yükseltildikten sonra Hulvân Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanlığı yaptı. Kahire Arap Dil Kurumu'nda ve Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'deki Tahkiku't-türâs merkezinde uzman olarak, ayrıca Ma'hedü'l-mahtûtâti'l-Arabiyye'deki Eğitim-Kültür ve İlimler Dairesi Arap Kültür Hizmetleri Heyeti'nde üye sıfatıyla çalışmalarında bulundu. 23 Mart 1999'da vefat etti. Mütevazı kişiliğiyle tanınan Tanâhî, ilmi neşirleriyle meşhur olan Mahmûd Muhammed Şâkir'in önde gelen talebelerinden olup Mısır'ın çağdaş âlim, edebiyatçı ve yazarları hakkında geniş mâlûmata sahipti. 1970-1975 yıllarında, Arapça önemli yazmaların fotokopi ve mikrofilmlerini sağlamak amacıyla Ma'hedü'l-mahtûtâti'l-Arabiyye tarafından Türkiye, Fas, Yemen, Suudi Arabistan gibi ülkelerin kütüphanelerinde çalışmak üzere görevlendirilen heyetlerde yer almıştır. Arap ve İslâm dünyasından birçok âlimle yakın ilişki kurmuş, kongre ve sempozyumlara katılmıştır.

Eserleri. Tanâhî'nin telif ve neşir olarak otuz beşi aşkın eserinden bazıları şunlardır: **Telifleri:** *Medhal ilâ târihi neşri't-türâsi'l-'Arabî* (Kahire 1405/1984); *el-Mûcezz fi merâci'i't-terâcim ve'l-büldân ve'l-muşannefât ve ta'rîfâti'l-'ulûm* (Kahire 1406/1985); *Fehârisü Kitâbi'l-Uşûl fi'n-nahv li-Ebî Bekr İbni's-Serrâc* (Kahire 1986); *el-Kitâbü'l-maḥbû' bi-Mısr fi'l-ḳarni't-tâsi' 'aşer-târîh ve taḥlîl* (Kahire 1996); *Kitâbü'l-Hilâl* (Kahire 1996, 1999); **Neşirleri:** *Mecdüddin İbnü'l-Esir, en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eşer* (Kahire 1963-1965; Beyrut 1963; Lahor 1970; Halep, ts., Tâhir Ahmed ez-Zâvî ile birlikte); İbnü's-Sübkî, *Ṭabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ* (Kahire 1964-1976, Abdülfettâh Muhammed el-Hulv ile birlikte); *Takyyüddin el-Fâsî, el-'İḳdû's-semîn fi târihi'l-beledi'l-emîn* (VIII. cüz, Kahire 1969); Ahmed b. Muhammed el-Herevî, *Kitâbü'l-Ġarîbeyn* (I. cilt, Kahire 1970); İbn Mu'tî, *el-Fuşûlü'l-hamsûn* (Kahire 1977); *Mecdüddin İbnü'l-Esir, Menâlü't-tâlib fi şerhi Tıvâli'l-ġarâ'ib* (Dimaşk-Mekke-Kahire 1400-1403/1980-1983; Kahire 1997); Ebû Ali el-Fârisî, *Kitâbü's-Şî'r / Şerhu'l-eb-yâti'l-müşkileti'l-îrâb* (Kahire 1988); İbnü's-Şecerî, *el-Emâli* (Kahire 1992); Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî, *Zikrû'n-nisveti'l-müte'abbidâti's-şüfiyyât* (Kahire 1993); Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *A'mârü'l-a'yân* (Kahire 1994). Tanâhî'nin Kahi-

re'de çıkan *er-Risâle, el-Hilâl, el-Kâtîbü'l-'Arabî, el-Mecelle, es-Şekâfe* dergileriyle Kahire ve Dimaşk Arap Dil Kurumu dergilerinde, Küveyt'teki *el-'Arabî*, Mağrib'deki *Da'vetü'l-ḥaḳ*, Mekke'deki Arap Dili Fakültesi dergilerinde ilmi makaleleri yayımlanmıştır. *Mecelletü Ma'hedü'l-maḥtûtâti'l-'Arabîyye*'de (XLIII/1; Kahire 1420/1999) ölümü dolayısıyla Tanâhî'nin çeşitli yönlerini ele alan yazılar yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, *Medhal ilâ târihi neşri't-türâsi'l-'Arabî*, Kahire 1405/1984, s. 51, 100, 224, 225; a.mlf., *el-Mûcezz fi merâci'i't-terâcim ve'l-büldân ve'l-muşannefât ve ta'rîfâti'l-'ulûm*, Kahire 1406/1985, s. 13, 19, 45, 46, 86; a.mlf., *Fehârisü Kitâbi'l-Uşûl fi'n-nahv li-Ebî Bekr İbni's-Serrâc*, Kahire 1986, s. 8; a.mlf., *el-Kitâbü'l-maḥbû' bi-Mısr fi'l-ḳarni't-tâsi' 'aşer*, Kahire 1416/1996, s. 6, 7, 8, 9, 90; a.mlf., *Kitâbü'l-Hilâl*, Kahire 1999, s. 35 vd.; Eymen Fuâd Seyyid, "et-Tanâhî ve'l-maḥtûtât", *MMMA* (Kahire), XLIII/1 (1420/1999), s. 177-181; Abdüllatif Abdülhâfîm, "Mahmûd et-Tanâhî", a.e., s. 183-188; M. İbrâhim el-Bennâ, "Mahmûd et-Tanâhî muḥaḳḳıkan", a.e., s. 189-193; M. Hamâse Abdüllatif, "Mahmûd et-Tanâhî ... ḥayâtühü bi-ḳalemih", a.e., s. 195-215; M. Selîm el-Avvâ, "Mahmûd et-Tanâhî murâbitan fi's-süġürü'l-'Arabîyye", a.e., s. 217-232.

MAHMÛD EL-ARNAÛT

TANBUR

(bk. TAMBUR).

TANBÛRÎ ALİ EFENDİ

(bk. ALİ EFENDİ, Tanbûrî).

TANBÛRÎ CEMİL BEY

(bk. CEMİL BEY, Tanbûrî).

TANCA

(طنجة)

Fas'm kuzeybatısında
tarihî bir şehir.

Cebelitârik Boğazı'nın sona erip Atlas Okyanusu'nun başladığı nokta olan Spartel Burnu'nun 10 km. kadar doğusunda stratejik öneme sahip bir mevkiye bulunan Tanca'nın (Fr. Tanger, İng. Tangier) Fenikeliler tarafından milâttan önce 814 yılında kurulduğu ve Fenikeliler'in ticaret merkezlerinden olduğu bilinmektedir. Daha sonra Kartaca ve Roma hâkimiyetinde kaldı; V. yüzyılda İspanya'dan sürülen Van-